

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

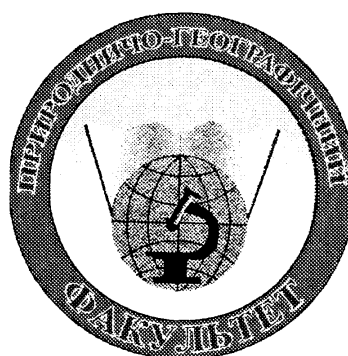
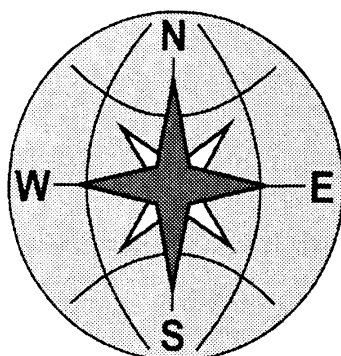
Інститут природничо-математичної та технологічної освіти  
Природничо-географічний факультет  
Кафедра загального землезнавства та геології



*ВСЕУКРАЇНСЬКА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ*

**ІНФОРМАЦІЙНИЙ БАНК  
І БАЗИ ДАНИХ У ПІДГОТОВЦІ  
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ**

5 квітня 2013 року



Умань - 2013

УДК [004:371.134:91(07)](063)  
ББК [32.97:589.85:26.8]я43  
I-74

**Редакційна колегія**

Доктор геологічних наук, професор, завідувач кафедри загального землезнавства та геології Половка С. Г. (головний редактор), Половка О. А., (відповідальний секретар), кандидат географічних наук, доцент Лаврик О. Д., кандидат сільськогосподарських наук, доцент Миколайко В. П., кандидат сільськогосподарських наук, доцент Осадчий О. С.

**Затверджено до друку вченою радою природничо-географічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини  
(Протокол №9 від 26 березня 2013 р.)**

*Тексти матеріалів опубліковані з максимальним збереженням авторської редакції*

**Автори опублікованих матеріалів  
НЕСУТЬ ПОВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ  
за добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен  
та інших відомостей!!!**

**I-74 Інформаційний банк і бази даних у підготовці майбутнього вчителя географії:** матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, м. Умань, 5 квітня 2013 р. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. – 104 с.  
ISBN 978-966-525-118-7

У збірнику зібрані матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції «Інформаційний банк і бази даних у підготовці майбутнього вчителя географії», яка відбулася 5 квітня 2013 р. в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Висвітлено актуальні питання щодо створення банків інформації з географії, геоєкології та біології; формування баз даних у природничих науках; використання великих обсягів інформації для підготовки педагогічних працівників.

УДК [004:371.134:91(07)](063)  
ББК [32.97:589.85:26.8]я43

ISBN 978-966-525-118-7

## ЗМІСТ

### БАНКИ І БАЗИ ДАНИХ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

*Довбиш С. М., Половка С. Г.*

КЕРУЮСХОВИЩЕ ВІДДІЛУ СУЧАСНОГО МОРСЬКОГО  
СІДІМЕНТОГЕНЕЗУ ІНСТИТУТУ ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК НАН  
УКРАЇНИ (історія становлення та сучасний стан) ..... 5

*Дорошевич С. П.*

ПАЛІОГЕОГРАФІЧНІ ТА ПАЛЕОПЕДОЛОГІЧНІ БАЗИ ДАНИХ  
І МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ВЧИТЕЛЕМ ГЕОГРАФІЇ ..... 8

*Лаврик О. Д., Берчак В. С.*

ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ БАЗИ ДАНИХ З ДОСЛІДЖЕННЯ  
АНТРОПОГЕНІЗАЦІЇ ДОЛИННОРІЧКОВИХ ЛАНДШАФТІВ ..... 18

*Половка О. А.*

ГЕОГРАФІЯ В УМАНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ  
УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ  
(історія становлення та сучасний стан) ..... 26

*Половка С. Г.*

ГЕОЛОГІЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ ..... 30

*Ситник О. І.*

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖЗОЦІАЛЬНОГО ГЕОЕКОТОНУ «ЛІСОСТЕП-  
СТЕП» ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ..... 35

*Шиманська О. В., Болматія Л. О.*

ЗАЛУЖЖЕННЯ ТА ЗАЛІСНЕННЯ ЕРОДОВАНИХ ЛАНДШАФТІВ ..... 41

### БАНКИ І БАЗИ ДАНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

*Браславська О. В., Максютюв А. О.*

БАНКИ ТА БАЗИ ДАНИХ ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА ..... 45

*Сажнев М. Л.*

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ПРАЦІ ГІС-ФАХІВЦІВ  
ТА СИСТЕМ ЇХ ПІДГОТОВКИ В УКРАЇНІ ..... 50

### БАНКИ І БАЗИ ДАНИХ ГЕОЕКОЛОГІЇ

*Канський В. С.*

ГЕОЛОГІЧНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА СИСТЕМИ  
КЕРУВАННЯ БАЗАМИ ДАНИХ ..... 54

*Конякін С. М.*

ВПЛИВ ГЕОЕКОЛОГІЧНИХ ЗАГРОЗ НА СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ  
РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ ЧЕРКАЩИНИ ..... 58

*Копієвська Т. М.*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГЕОЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ  
БАСЕЙНОВОЇ СИСТЕМИ РІЧКИ СИНЮХА ..... 63

## ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖЗОНАЛЬНОГО ГЕОЕКОТОНУ «ЛІСОСТЕП-СТЕП» ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Внаслідок тривалої та активної діяльності людства суттєво зростає мозаїчність та контрастність ландшафтної сфери Землі, особливо у її щільно заселених та антропогенізованих регіонах, і виникають нові натурально-антропогенні й антропогенні межі, на основі яких розвиваються специфічні утвори – географічні екотони (геоекотони) – перехідні смуги різних типів і рангів. Процес формування нових геоекотонів швидко прогресує (В.С. Залетаєв, 1989, 1997; Т.В. Бобра 1999, 2005, В.А. Ніколаєв 2003, 2005 та ін.). Збереження такої тенденції дозволяє припустити, що природне середовище у майбутньому – це сфера панування геоекотонів. У зв'язку з цим, пізнання геоекотонів різних рівнів складності їх організації, закономірностей розвитку, особливо у процесі антропогенізації, можливість контролювати цей процес, на думку науковців В.С. Залетаєва, В.О. Ніколаєва, Е.Г. Коломица, Б.І. Кочурова, В.С. Преображенського, Ф.М. Мількова, П.Г. Шищенко, В.М. Пащенко, М.Д. Гродзинського, Г.І. Денисика, Т.В. Бобри, П.М. Дем'янчука та ін., є актуальним і таким, що сприятиме розв'язанню окремих теоретичних та багатьох прикладних завдань. Питанню екотонізації території приділялось і приділяється достатньо уваги, про що свідчать вказані публікації.

1. Алексеева Н.Н. Историко-географические особенности формирования ландшафтов экотонных территорий / Н.Н. Алексеева // Экотоны в биосфере. – 1997. – С. 51.
2. Бережной А.В. Ландшафтные экотоны и их разнообразие в Среднерусской лесостепи / А. В. Бережной, А. Я. Григорьевская, В. Н. Двуреченский // Вестник Воронеж, гос. ун-та. – Серия: География и геоэкология. – 2000. – Вып. 4. – С. 30-34.
3. Бережной А.В. Вертикальная дифференциация ландшафтов Среднерусской лесостепи: Монография / А.В. Бережной, А.С. Горбунов, Т.В. Бережная. – Воронеж: Науч. книга, 2007. – 274 с.

4. Бобра Т.В. Двойственность функций ландшафтных границ / Т.В. Бобра // Структура, функционирование, эволюция природных и антропогенных ландшафтов : материалы конференции. – М.: Спб., 1997. – С. 76-78.
5. Бобра Т.В. Двойственность характера и функций ландшафтных границ / Т.В. Бобра // Культура народов Причерноморья. – 1998. – Вып. 2. – С. 53-55.
6. Бобра Т.В. Диалектическая дополнительность понятий «ландшафтная граница» и «ландшафтный комплекс» / Т.В. Бобра // Культура народов Причерноморья. – 1998. – Вып. 2. – С. 52-53.
7. Бобра Т.В. Классификация ландшафтных границ / Т.В. Бобра // Культура народов Причерноморья. – 1998. – Вып. 2. – С. 56-59.
8. Бобра Т.В. Признаки и свойства ландшафтных границ / Т.В. Бобра // Культура народов Причерноморья. – 1998. – Вып. 2. – С. 55-56.
9. Бобра Т.В. Проблема изучения границ в физической географии / Т.В. Бобра // Культура народов Причерноморья. – 1998. – Вып. 2. – С. 45-48.
10. Бобра Т.В. Содержание понятия «граница» в современной физической географии / Т.В. Бобра, А.И. Лычак // Культура народов Причерноморья – 1998. – Вып. 2. – С. 48-52.
11. Бобра Т.В. Экотоны – объект изучения ландшафтоведения 21 века / Т.В. Бобра // Записки общества геоэкологов. – 2000. – Вып. 3. – С. 20-22.
12. Гродзинский М.Д. Анализ динамики ландшафтных границ / М.Д. Гродзинський // Физико-географические процессы и охрана окружающей среды. – 1991. – С. 37-44.
13. Дем'янчук П. Основні властивості географічних екотонів: сучасний стан проблеми / П. Дем'янчук // Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. – 2001. – № 2 (7). – С. 34-37.
14. Дем'янчук П. До питання визначення поняття «географічний екотон» / П. Дем'янчук // Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. – 2002. – № 2 (7). – С. 100-104.
15. Дем'янчук П.М. До питання класифікації геоекотонів / П.М. Дем'янчук // Наукові записки ВДПУ. Серія : Географія. – 2002. – Вип. 3. – С. 21-27.

16. Дем'янчук П. М. Історико-хронологічний аналіз проблеми дослідження екотонів / П. М. Дем'янчук // Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. – 2004. – №1 (7). – С. 9-16.
17. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України: Монографія. / Г.І. Денисик – Вінниця: Арбат, 1998. – 292 с.
18. Денисик Г.І. Ліс і степ: з історії досліджень проблеми взаємодії, основні гіпотези походження лісостепу / Г.І. Денисик // Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. – 2001. – № 1(7). – С. 4.
19. Денисик Г.І. «Правило тріади» в історико-географічних дослідженнях / Г.І. Денисик, Л.І. Стефанков // Історична географія: початок ХХІ сторіччя – Вінниця ПП «Видавництво «Теза», 2007. – С. 117-119.
20. Залетаев В.С. Экотонные экосистемы как географическое явление и проблемы экотонизации биосферы / В.С. Залетаев // Совр. пробл. Географ. экосистем. – М.: ИГ [АН СССР, 1984. – С.53.
21. Залетаев В.С. Структурная организация экотонів в контексте управління / В.С. Залетаев // Экотон в биосфере. – 1997. – С. 11-19.
22. Коломыц Э.Г. Ландшафтные исследования в переходных зонах (методологический аспект) / Э. Г. Коломыц. – М.: Наука, 1987. – 120 с.
23. Коломыц Э.Г. Экотон как объект физико-географического исследования / Э.Г. Коломыц // Изв. АН СССР. – 1988. – №5. – С. 25-32.
24. Коломыц Э.Г. Зонально-поясной экотон в системе больших равнинных водосборов / Э.Г. Коломыц // Экотон в биосфере. – М.: РАСХН, 1997. – С. 34-50.
25. Корнус А. Вивчення ландшафтних екотонів як елемент дослідження ландшафтного різноманіття / А. Корнус, Б. Нешатаєв // Сучасні проблеми і тенденції розвитку географічної науки : матеріали Міжнародної конференції до 120-річчя географії у Львівському ун-ті. – Львів : Видав. центр ЛНУ, 2003. – С. 130-132.
26. Мильков Ф.Н. Лесостепь Русской равнины. Опыт ландшафтной характеристики / Ф.Н. Мильков. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – 296 с.

27. Мильков Ф.Н. Ландшафтная сфера Земли / Ф.Н. Мильков. – М. : Мысль, 1970. – 207 с.
28. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты. Очерки антропогенного ландшафтоведения / Ф.Н. Мильков. – М.: Мысль, 1973. – 224 с.
29. Мильков Ф.Н. Природные зоны СССР. Издание 2-е. / Ф.Н. Мильков – М.: Мысль, 1977. – 293 с.
30. Мильков Ф.Н. Свободные поля и проблема динамики в физической географии / Ф.Н. Мильков // Вестник МГУ. – География. – 1981. – № 6. – С. 41-46 с.

На початку ХХІ ст. основна увага приділялась пізнанню геоекотонів, які формуються на межі фацій, урочищ та місцевостей, досліджені також прибережні та зональні геоекотони, та майже не приділялась увага міжзональним геоекотонам. В Україні таких чотири, серед них і міжзональний геоекотон «лісостеп-степ», чітко виражений у межах Правобережної України. Його площа 80,4 тис. км<sup>2</sup>, кількість населення близько 6 млн. осіб. Актуальність проведення досліджень у міжзональному геоекотоні «лісостеп-степ» зумовлена як необхідністю деталізації знань про нього, так і пізнанням численних та різнорангових антропогенних геоекотонів, що сформувалися в процесі його антропогенізації. Це спонукало до виконання дисертаційного дослідження «Міжзональний геоекотон «лісостеп-степ» Правобережної України».

*Метою дослідження було:* визначення рангу міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України в структурі геоекотонів вищого ієрархічного рівня, просторово-часовий аналіз антропогенізації та формування у межах міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» нових антропогенних геоекотонів, їх подальша оптимізація та раціональне використання.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання: проаналізувати наявні та удосконалити теоретико-методичні основи ландшафтознавчих досліджень міжзональних геоекотонів; визначити місце та ранг міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України в структурі геоекотонів Східноєвропейської фізико-географічної країни; проаналізувати просторово-часові особливості антропогенізації міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України; виокремити й обґрунтувати основні етапи розвитку антропогенних ландшафтів у межах досліджуваного геоекотону; проаналізувати

сучасну структуру антропогенних ландшафтів міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України; виокремити й дослідити антропогенні геоекотони в структурі сучасних ландшафтів міжзонального геоекотону; розробити та обґрунтувати напрями поліпшення сучасної структури антропогенних геоекотонів та міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України, можливості раціонального використання та охорони.

Об'єктом дослідження визначено міжзональний геоекотон «лісостеп-степ» Правобережної України, його антропогенні ландшафти та геоекотони.

Предметом дослідження – чинники антропогенізації натуральних та формування й функціонування антропогенних ландшафтів міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України, розвиток і структура в їхніх межах нових антропогенних геоекотонів, напрями їх оптимізації.

У дослідженні *вперше*: визначено ранг та місце міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України в ієрархічній структурі геоекотонів, зокрема Східноєвропейської фізико-географічної країни; виділено й обґрунтовано шість етапів антропогенізації ландшафтів міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України; проаналізовано сучасну структуру антропогенних ландшафтів досліджуваного геоекотону; застосовано «правило тріади» у ландшафтознавчих дослідженнях геоекотонів; виділено й обґрунтовано наявність нових антропогенних геоекотонів у структурі сучасних ландшафтів міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України.

*Удосконалено*: теоретико-методичні засади ландшафтознавчих досліджень міжзональних геоекотонів; ландшафтознавчі підходи і методи дослідження геоекотонів з позицій антропогенного ландшафтознавства.

*Дістало подальший розвиток*: обґрунтування підходів до виокремлення та класифікації антропогенних геоекотонів у структурі сучасних ландшафтів; аналіз впливу просторово-часових чинників на процеси антропогенізації ландшафтів міжзональних геоекотонів; прогнозування розвитку та розробка заходів поліпшення функціонування антропогенних геоекотонів.

Дисертаційне дослідження дало можливість проаналізувати особливості антропогенізації міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України з метою



раціонального використання його сучасних ландшафтів. Теоретико-методологічні та методичні здобутки виконаного дослідження можуть бути використані під час вивчення інших міжзональних геоекотонів в Україні.

Виходячи з теми кандидатської роботи та визначених завдань, були проведені відповідні дослідження, результати яких публікувались у фахових наукових виданнях:

1. Денисик, Г. І. «Правило тріади» і межі в геоекотонах / Г. І. Денисик, Л. І. Стефанков, О. І. Ситник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Географія. – Вінниця, 2011. – Вип. 22. – С. 44-50.
2. Ситник О. І. Клімат Уманського району в умовах перехідного екотону / О. І. Ситник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Географія. – Вінниця, 2006. – Вип. 11. – С. 23-27.
3. Ситник О. І. Антропогенні зміни клімату і мікрокліматів Черкаської області в умовах перехідного екотону Правобережного Лісостепу і Степу / О. І. Ситник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Географія. – Вінниця, 2007. – Вип. 13. – С. 75-83.
4. Ситник О. І. Історико-географічні особливості заселення та господарського освоєння території міжзонального екотону лісостепової і степової смуг Правобережної України / О. І. Ситник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Географія. – Вінниця, 2008. – Вип. 15. – С. 58-62.
5. Ситник О. І. Фізико-географічні особливості перехідної смуги Правобережного лісостепу і степу України / О. І. Ситник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Географія. – Вінниця, 2008. – Вип. 16. – С. 28-32.
6. Ситник О. І. Типологічні особливості міжзонального екотону лісостепової і степової смуги Правобережної України / О. І. Ситник // Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки. Т.13. – Одеса : Астропринт, 2008. – Вип. 6. – С. 179-183.
7. Ситник О. І. Міжзональний екотон Правобережного лісостепу і степу: особливості його заселення і господарського освоєння / О. І. Ситник // Фізична географія та геоморфологія. – К. : ВГЛ «Обрії», 2008. – Вип. 54. – С. 227-230.

- 8) Ситник О. І. Регіональні особливості аридизації перехідної смуги Правобережного лісостепу і степу України / О. І. Ситник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Географія. – Вінниця, 2009. – Вип. 18. – С. 32-35.
- 9) Ситник О. І. Регіональні особливості температурного режиму перехідної смуги Правобережного лісостепу і степу України / О. І. Ситник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Географія. – Вінниця, 2009. – Вип. 19. – С. 29-34.
- 10) Ситник О. І. Регіональні особливості весняного періоду на території Черкаської області / О. І. Ситник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Географія. – Вінниця, 2010. – Вип. 20. – С. 16-23.
- 11) Ситник О. І. Просторово-часовий аналіз динаміки режиму зволоження та аридизації на прикладі міжзонального екотону Правобережного лісостепу і степу України / О. І. Ситник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Географія. Спеціальний випуск : стале природокористування: підходи, проблеми, перспектива. – Тернопіль : СМП «Тайп». – № 1 (випуск 27). – 2010. – С. 86-91.
- та у монографії: Денисюк Г. І. Міжзональний геоекотон «лісостеп-степ» Правобережної України / Г. І. Денисюк, О. І. Ситник – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. – 217 с.



**Шиманська О. В.,**  
 Уманський агротехнічний коледж УНУС  
**Безлатня Л. О.,**  
 Уманський державний педагогічний  
 університет імені Павла Тичини

### **ЗАЛУЖЕННЯ ТА ЗАЛІСНЕННЯ ЕРОДОВАНИХ ЛАНДШАФТІВ**

Основними негативними наслідками надмірної розораності земель є порушення екологічної рівноваги між природними і синантропізованими типами угідь, зміна мікроклімату, аридизація південних та південно-східних районів, зниження екологічної стійкості агроландшафтів, прояв ґрунтових